

Зауваження та пропозиції до проекту Закону «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо вдосконалення захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними» (реєстр. № 13355 від 09.06.2025)

Національна асоціація адвокатів України провела правовий аналіз проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо вдосконалення захисту прав осіб, визнаних судом недієздатними» (реєстр. № 13355) (далі – проект Закону), за результатами якого вважає за доцільне висловити такі зауваження та пропозиції.

1. У проекті Закону пропонується виключити заклади з надання психіатричної допомоги з переліку суб'єктів, які можуть подати заяву про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи або про визнання фізичної особи недієздатною.

Запропонована ініціатива щодо такого звуження переліку заявників має бути переглянута з огляду на положення законодавства, яке визначає роль медичних закладів при вирішенні питань дієздатності особи.

Так, у Законі України «Про психіатричну допомогу» (далі – Закон) медичні працівники закладів з надання психіатричної допомоги наділені широким колом повноважень щодо захисту прав осіб, які потребують психіатричної допомоги, зокрема правом подання до суду:

- заяви про госпіталізацію особи, яка страждає на психічний розлад до закладу з надання психіатричної допомоги в примусовому порядку на підставі статті 14 Закону;
- заяви про продовження, зміну або припинення застосування примусових заходів медичного характеру, які застосовуються за рішенням суду у випадках та в порядку, встановлених у Кримінальному та Кримінальному процесуальному кодексах України на підставі статті 19 Закону.

Крім того, на підставі статті 15 Закону власник психіатричного закладу або уповноважений ним орган має право на оскарження в суді рішення органу опіки та піклування в разі виявлення комісією лікарів-психіатрів порушень органом опіки та піклування прав особи віком до 14 років (малолітньої особи) та особи, визнаної у встановленому законом порядку недієздатною, допущених органом опіки та піклування.

З огляду на наявну судову практику, яка підтверджує непоодинокі випадки неналежного виконання органами опіки та піклування своїх функцій щодо осіб, які потребують опіки та піклування, зокрема несвоєчасного встановлення опіки та призначення опікуна недієздатною особою, збереження можливості закладів з надання психіатричної допомоги звертатися до суду із заявою про недієздатність, є цілком виправданим.

2. У проекті Закону пропонується доповнити положення про розгляд справ про поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.

Пропонується усунути техніко-юридичні недоліки та здійснити виклад норми відповідно до логічної послідовності юридичних дій – спочатку обмеження цивільної

дієздатності фізичної особи чи визнання фізичної особи недієздатною, а вже після цього поновлення цивільної дієздатності фізичної особи.

3. У проекті Закону передбачається скасування фіксованого дворічного строку дії судового рішення про визнання фізичної особи недієздатною та його визначення судом з урахуванням рекомендацій щодо тривалості психічного розладу, викладених у висновку судово-психіатричної експертизи.

Безумовно, запровадження механізму індивідуального визначення строків недієздатності для кожної особи, яка страждає на психічний розлад, є доцільним.

Підтримуючи законодавчу ініціативу, зауважимо, що у пропонованій редакції норми вбачається некоректне використання формулювання «рекомендації щодо тривалості психічного розладу», яке може мати наслідком неоднозначне його тлумачення та ускладнити правозастосовну практику. Доцільно замінити зазначене формулювання на таке, що відповідатиме медичній термінології та відображатиме реальний зміст висновку судово-психіатричної експертизи.

І все ж така редакція проекту Закону також вимагає внесення відповідних змін до регулятивних норм щодо організації та проведення судово-психіатричної експертизи.

Враховуючи зазначене, буде доцільним встановлення обов'язковою вимогою для експертного висновку зазначення інформації про строковий або безстроковий характер перебігу психічного захворювання, а також імовірний граничний строк, із закінченням якого може бути подано клопотання про продовження дії рішення суду про визнання фізичної особи недієздатною.

3. У проекті Закону передбачається доповнення підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами.

Як визначено у пояснювальній записці до проекту Закону, запропоновані зміни спрямовані на узгодження національного законодавства із принципами поваги до гідності, особистої автономії та правосуб'єктності кожної людини, включаючи осіб, які визнані недієздатними, і створення ефективної системи їх підтримки в реалізації своїх прав.

Визнання фізичної особи недієздатної здійснюється з урахуванням висновку судово-психіатричної експертизи, який підтверджує наявність психічного розладу, що позбавляє особу здатності усвідомлювати свої дії та керувати ними. Судово-психіатрична експертиза проводиться під час розгляду судом відповідної категорії справ та передбачає медичне дослідження психічного стану особи. При цьому висновки експертів ґрунтуються на спеціальних знаннях у сфері медицини та не можуть враховувати змісту чи наявності судових рішень.

Тож пропозиції в частині доповнення переліку підстав для перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами не відповідають предмету правового регулювання проекту Закону та є нерелевантними.

Зауважимо, що положення законодавства вже передбачають можливість перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, якщо скасовується судове рішення, яким встановлено обставини, що були враховані під час ухвалення судового рішення, яке є об'єктом перегляду за нововиявленими обставинами. Тож вбачається, що пропонувана зміна не формує нових правових механізмів, а лише дублює існуюче регулювання, що є недоцільним.